

MAGDALENA PYTER

MIEJSCE DYSCYPLIN HISTORYCZNOPRAWNYCH W WYKSZTAŁCENIU JURYDYCZNYM W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM

UWAGI WSTĘPNE

Następstwa odzyskania niepodległości przez Polskę w 1918 r. uzasadniają pogląd, że okres dwudziestolecia międzywojennego był czasem głębokich zmian i odnowy. Proces ten dokonywał się na wielu płaszczyznach. Dotyczył w szczególności struktur władzy reaktywowanego państwa, jego aparatu administracyjnego, gospodarczego i wojskowego. Oprócz tego na uwagę zasługuje mający miejsce w okresie przemian szybki rozwój polskiej nauki. Odnosił się on do różnych jej dziedzin i zagadnień, jednak słuszny wydaje się pogląd, że priorytetowe znaczenie miało nauczanie dyscyplin jurydycznych.

Zagadnienia dotyczące dydaktyki przedmiotów prawnych nie spotkały się, jak dotąd, z dostatecznym zainteresowaniem badaczy. W podobnym stadium opracowania znajduje się problem dyscyplin historycznoprawnych. Zagadnienia te przedstawiane są zazwyczaj okazjonalnie w ramach większych publikacji dotyczących współczesnych propozycji zmian w programie nauczania prawa¹. Należy zwrócić uwagę, że na pełne opracowanie czeka także nauka historii prawa w okresie międzywojennym².

Dr MAGDALENA PYTER – adiunkt na Wydziale Administracyjno-Prawnym w Akademii Polonijnej w Częstochowie; adres do korespondencji – e-mail: mpyter@ap.edu.pl

¹ Zob. np. B. L e ś n o d o r s k i, *Historia prawa wśród innych nauk historycznych*, „Czasopismo Prawno-Historyczne” [dalej: CPH], 16 (1964), z. 1, s. 305 nn.; W. W o ł o d - k i e w i c z, *Nauczanie prawa w II Rzeczypospolitej*, „Życie Szkoły Wyższej”, 6 (1973), s. 103 nn.; W. Z a k r z e w s k i, *Nauki historycznoprawne i prawnopozytywne*, tamże, s. 304 nn.; M. Z m i e r c z a k, *Nauki historycznoprawne pośród dyscyplin prawniczych i w programie studiów*, CPH 47 (1995), z. 1-2, s. 79 nn. Obszerny przegląd zmian programów nauczania na wydziałach prawa w Polsce został przedstawiony przez W. Rozwadowskiego w artykule *Reformy studiów prawniczych*, „Edukacja Prawnicza”, 1 (1994), s. 1 nn.

² Wśród opracowań, na które należy zwrócić uwagę, można wymienić m.in. następujące: W. A b r a h a m, *O potrzebach nauki historii prawa*, „Nauka Polska”, 11 (1929), s. 281 nn.;

Celem artykułu jest przedstawienie organizacji i funkcjonowania systemu nauczania prawa w okresie dwudziestolecia międzywojennego ze szczególnym uwzględnieniem dyscyplin historycznoprawnych³. Artykuł podzielono na trzy części. W pierwszej przedstawiono polskie ośrodki nauczania prawa, funkcjonujące w interesującym nas okresie. Z uzasadnionych powodów skupiono się jedynie na szkołach mających status uniwersytetów. Poza zainteresowaniem pozostały zatem inne uczelnie. Ponadto zaprezentowano tu ogólną charakterystykę wydziałów prawa. Taki sposób przedstawienia ośrodków nauczania prawa uznano za celowy ze względu na wstępny charakter części pierwszej.

W drugiej części zaprezentowano zasady ustroju polskich uniwersytetów oraz prawne podstawy funkcjonowania wydziałów jurystycznych. Przedstawione w tej części Rozporządzenie Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego określało jednocześnie miejsce dyscyplin historycznoprawnych w programie studiów uniwersyteckich. Zagadnienie to stało się przedmiotem rozdziału trzeciego. Zwrócono w nim szczególną uwagę na rolę przedmiotów jurystycznych w wykształceniu prawniczym. Należy podkreślić, że wspomniane zagadnienie było w latach międzywojennych przedmiotem licznych dyskusji i polemik, których przebieg i treść zostały w tej części artykułu zrekapitulowane.

Godny przypomnienia jest fakt, że spór prowadzono na wielu płaszczyznach. Włączyli się do niego liczni przedstawiciele kręgów naukowych, politycznych, urzędniczych i studenckich. Ze względu na zakres artykułu skupiono się jedynie na dyskusjach akademickich.

Można wskazać, że dotyczyły one kilku charakterystycznych zagadnień. Niezwykle interesujące okazały się rozważania na temat idei uniwersytetu

---

A. V e t u l a n i, *Dzieje historii prawa w Polsce*, Kraków 1949; t e n ż e, *Początki uniwersyteckiej nauki prawa w Polsce*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, 10 (1968), s. 257 nn.

³ Katalog wspomnianych przedmiotów został zamieszczony w Rozporządzeniu Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Pewne niejasności budziło jedynie prawo kościelne. Lwowski historyk prawa W. Abraham zaliczał je do grupy przedmiotów historycznoprawnych (por. A b r a h a m, *O potrzebach nauki historii prawa*, s. 289). Przeciwnie stanowisko zajął B. Winiarski. Pisał on: „Błędnie zalicza się nieraz do grupy przedmiotów historycznych prawo kościelne. Prawda, [...] że dla należytego zrozumienia jego przepisów obecnie obowiązujących trzeba zwracać się nieustannie do przeszłości. Ale tak jest z każdym prawem, które opiera się na ciągłej tradycji [...]” (B. W i n i a r s k i, *Zagadnienia organizacji studiów prawnych*, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, 2 (1937), s. 72).

(*universitas scholarum, magistrorum et litterarum*), przedstawianej jako argument w sporze o tworzenie oddzielnych szkół prawniczych. Przedmiotem dyskusji był również problem specjalizacji, która miała rozwiązać kwestię przygotowania do zawodów prawniczych. Najlichniesze dysputy i polemiki dotyczyły jednak lokacji przedmiotów historycznoprawnych oraz dyscyplin prawa ówczesnie obowiązującego w programie nauczania. Podjęta w artykule próba przedstawienia diskutowanych problemów zmierza do udzielenia odpowiedzi na pytanie o konstytutywne motywy prowadzonych polemik.

W opracowaniu wykorzystano niezbędne akty prawne z okresu dwudziestolecia międzywojennego, w szczególności ustawy regulujące ustrój szkolnictwa wyższego oraz akty wykonawcze. Głównie jednak posłużono się pracami ukazującymi wspomniane wyżej polemiki. Pomocne okazały się również drobne materiały archiwalne, szczególnie akta personalne wybranych prawników.

Artykuł z pewnością nie wyczerpuje całości zagadnienia. Kompleksowe zbadanie zasygnalizowanych zagadnień wymaga kontynuowania pogłębionych badań. Opracowanie stanowi jedynie przyczynek, który powinien być wstępem do dalszych poszukiwań naukowych.

I. OŚRODKI NAUCZANIA PRAWA

W okresie międzywojennym funkcjonowało w Polsce sześć uniwersytetów: w Krakowie, we Lwowie, w Warszawie, w Wilnie, w Poznaniu i w Lublinie⁴. Należy przypomnieć, że po 1918 r. swoją działalność kontynuowały dwa uniwersytety galicyjskie: Jagielloński⁵ i Lwowski⁶. Po likwidacji przez

---

⁴ O szkolnictwie wyższym w II Rzeczypospolitej zob. m.in.: W. C z e r n i e w s k i, *Rozwój dydaktyki polskiej w latach 1918-1954*, Warszawa 1963, s. 15 nn.; B. J a c z e w s k i, *Organizacje i instytucje życia naukowego w Polsce (listopad 1918-1939)*, [w:] *Historia nauki polskiej*, red. B. Suchodolski, t. V, cz. I, Wrocław 1992, s. 36 nn.; *Szkoły wyższe Rzeczypospolitej Polskiej*, wyd. II, Warszawa 1930; S. W i e l g u s, *Uczelnie wyższe w Polsce w okresie międzywojennym*, [w:] *Lubelski ośrodek naukowy. W 50-lecie powołania Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej*, Lublin 1994, s. 61 nn.; W o ł o d k i e w i c z, *Nauczanie prawa w II Rzeczypospolitej*, s. 103 nn.

⁵ O historii Uniwersytetu Jagiellońskiego zob. m.in.: H. B a r y c z, *Alma Mater Jagiellonica. Studia i szkice z przeszłości Uniwersytetu Krakowskiego*, Kraków 1958; t e n ż e, *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego w epoce humanizmu*, Kraków 1935; K. M o r a w s k i, *Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego. Średnie wieki i Odrodzenie*, t. 1-2, Kraków 1900; M. P a t k a n i o w s k i, *Dzieje Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego od reformy Kollątajowskiej do końca XIX stulecia*, Kraków 1964; K. W o j c i e c h o w s k i, *Uniwersytet Jagielloński i jego dzieje w pięćsetną rocznicę jego założenia*, Lwów 1900.

władze zaborcze pracę wznowiły natomiast uczelnie w Warszawie⁷ oraz w Wilnie⁸. Wszechnice poznańska⁹ i lubelska¹⁰ powstały w początkowym okresie niepodległości.

Trzeba zaznaczyć, że jednym z głównych problemów odrodzonej państwowości była różnorodność obowiązujących systemów prawnych. Godny podkreślenia jest fakt, że na przełomie 1918 i 1919 r. na obszarze Polski istniały także odrębności w zakresie administracji, a nawet systemów monetarnych¹¹. Wspomniana sytuacja stwarzała konfuzję również w dziedzinie realizacji prawa, jak też w procesie jego nauczania. Warto pamiętać, że poza uniwersytetami z dawnego zaboru austriackiego, w których w momencie odzyskania niepodległości prowadzono wykłady w języku polskim, pozostałe reprezentowały metody nauczania narzucone przez zaborców.

Głównym ogólnopolskim ośrodkiem nauki był zlokalizowany w Galicji, spolonizowany w latach 1870-1871 Uniwersytet Jagielloński¹². W początko-

---

⁶ O historii Uniwersytetu Lwowskiego zob. m.in.: L. F i n k e l, S. S t a r z y Ń s k i, *Historia Uniwersytetu Lwowskiego*, Lwów 1894; F. J a w o r s k i, *Uniwersytet Lwowski*, Lwów 1912.

⁷ O historii Uniwersytetu Warszawskiego zob. m.in.: J. B i e l i Ń s k i, *Królewski Uniwersytet Warszawski (1816-1907)*, t. 1-3, Warszawa 1907-1912; T. M a n t e u f f e l, *Uniwersytet Warszawski 1915/16-1934/35*, Warszawa 1936. W miejsce Uniwersytetu Warszawskiego powstała w 1862 r. Szkoła Główna Warszawska, została ona jednak wkrótce zlikwidowana. Utworzony w jej miejsce Cesarski Uniwersytet Warszawski stał się uczelnią rosyjską, wrogo nastawioną wobec wszelkich przejawów polskości.

⁸ O dziejach Uniwersytetu Wileńskiego zob. przede wszystkim obszerną pracę: J. B i e l i Ń s k i, *Uniwersytet Wileński*, t. 1-3, Kraków 1899-1990. Zob. także: L. J a n o w s k i, *Ateny litewskie. Historia Uniwersytetu Wileńskiego*, Kraków 1912; t e Ń z e, *Historiografia Uniwersytetu Wileńskiego*, Wilno 1921; K. M r o z o w s k a, *Uniwersytet Wileński i jego szkoły w latach 1795-1803*, „Zeszyty Naukowe UJ – Prace Historyczne”, 64 (1979), s. 63 nn.; A. S i d l a u s k a s, *Zarys historiografii Uniwersytetu Wileńskiego*, „Zeszyty Naukowe UJ – Prace Historyczne”, 64 (1979), s. 11 nn.; B. Ż o Ń g o ł ł o w i c z, *Ustrój Uniwersytetu Wileńskiego (1792-1802)*, „Rocznik Prawniczy Wileński”, 1 (1925), s. 194 nn.

⁹ O powstaniu Uniwersytetu Poznańskiego zob. m.in.: *Uniwersytet Poznański w pierwszych latach swego istnienia za rektoratu Heljodora Świącickiego*, red. A. Wrzosek, Poznań 1924.

¹⁰ O genezie i historii KUL zob. m.in.: R. B e n d e r, *Katolicki Uniwersytet Lubelski w życiu Lublina i regionu*, [w:] *Dzieje Lubelszczyzny*, red. T. Mencil, t. V, Lublin 1986, s. 61 nn.; *Katolicki Uniwersytet Lubelski. Wybrane zagadnienia z dziejów Uczelni*, red. G. Karolewicz, Lublin 1992, s. 11 nn.; G. K a r o l e w i c z, *Nauczyciele akademicy Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w okresie międzywojennym*, t. I, Lublin 1996, s. 19 nn.

¹¹ J a c z e w s k i, *Organizacje i instytucje życia naukowego*, s. 36. Co do szczegółów zob. A. A j n e n k i e l, *Ustrój polityczny II Rzeczypospolitej*, [w:] *Z dziejów Drugiej Rzeczypospolitej*, red. A. Garlicki, Warszawa 1986, s. 110 nn.

¹² Na temat kwestii polonizacyjnej uczelni zob.: P a t k a n i o w s k i, *Dzieje Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego*, s. 323 nn.

wym okresie niepodległości w ramach uczelni funkcjonowały cztery wydziały, wśród których istniał Wydział Prawa i Administracji¹³.

Powszechnym uznaniem w okresie dwudziestolecia międzywojennego cieszył się również Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie¹⁴. Należy zauważyć, że odzyskanie niepodległości państwowej stanowiło dla tej wszechniczy przełom w istocie swojej rewolucyjny. Powstała możliwość niczym nieskrępowanego rozwoju we wszystkich dziedzinach badań naukowych¹⁵. Poza wydziałami: Teologicznym, Lekarskim, Humanistycznym oraz Matematyczno-Przyrodniczym na uczelni funkcjonował także Wydział Prawa. Przyjęcia na studia odbywały się na zasadach ogólnych, przewidzianych dla wszystkich polskich uniwersytetów¹⁶.

Mimo trwających działań wojennych do organizacji wyższych uczelni przystąpiło warszawskie środowisko naukowe. I tak w 1915 r. utworzono polski uniwersytet w Warszawie. Początkowo w jego strukturach funkcjonowały tylko trzy wydziały: Prawa i Nauk Politycznych, Filozoficzny i Medycyny z Oddziałem Farmaceutycznym. W 1918 r. powstał przy Uniwersytecie Wydział Teologii Katolickiej, a w 1919 r. Wydział Teologii Protestanckiej. W 1925 r. dołączono Studium Teologii Prawosławnej. Po wejściu w życie ustawy z 1920 r. Uniwersytet posiadał dodatkowo Wydziały: Humanistyczny, Matematyczno-Przyrodniczy oraz Weterynaryjny¹⁷.

Uniwersytet mający swoją siedzibę w Wilnie został reaktywowany dekretem Józefa Piłsudskiego w dniu 20 sierpnia 1919 r. jako Uniwersytet Stefana Batorego. Uczelnia dzieliła się na sześć wydziałów: Humanistyczny, Teologiczny, Prawa i Nauk Społecznych, Matematyczno-Przyrodniczy, Lekarski

---

¹³ Oprócz wydziału jurydycznego istniały: Wydział Teologii, Wydział Filozofii oraz Wydział Lekarski. Por. J a c z e w s k i, *Organizacje i instytucje życia naukowego*, s. 96.

¹⁴ Oficjalna nazwa: Uniwersytet Jana Kazimierza we Lwowie została zatwierdzona przez Naczelnika Państwa Józefa Piłsudskiego dnia 8 listopada 1919 r. Zob. P. S t a c h, *Wydział Teologiczny w latach 1918-1933*, [w:] *Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie*, Lwów 1934, s. 85. Należy zaznaczyć, że wcześniej uczelnia była nazwana imieniem Józefa I i Franciszka I. Od 8 stycznia 1940 r. nowym patronem – rzekomo na wniosek studentów i pracowników uczelni oraz organizacji społecznych miasta – został ukraiński pisarz, publicysta i propagator marksizmu Iwan Franko. Zob. A. G ł o w a c k i, *Sowieci wobec Polaków na ziemiach wschodnich II Rzeczypospolitej*, Łódź 1998, s. 462.

¹⁵ Należy zaznaczyć, że tę pozytywną zmianę ułatwił fakt, iż lwowska uczelnia już od lat sześćdziesiątych XIX wieku uległa pod zaborem austriackim stopniowemu, a następnie całkowicie spolszczeniu i dysponowała znaczną wewnętrzną autonomią. Zob. S. M ę k a r s k i, *Z dziejów uniwersytetu Jana Kazimierza w okresie niepodległości 1919-1939*, [w:] *Kongres współczesnej nauki i kultury polskiej na obczyźnie*, Londyn 1970, s. 177 n.

¹⁶ *Szkoły Wyższe Rzeczypospolitej Polskiej*, s. 117.

¹⁷ Tamże, s. 250.

oraz Sztuk Pięknych. Należy podkreślić, że wydział jurystyczny rozpoczął działalność już w październiku 1919 r.¹⁸

Uczelnią powstałą po odzyskaniu niepodległości był Uniwersytet Poznański. Możliwość podjęcia przez tę wszechnicę działalności należy wiązać z militarnym załamaniem Niemiec w połowie 1918 r. Już w 1919 r. powołano Wydział Prawno-Ekonomiczny. Obejmował on dwie sekcje: prawniczą oraz ekonomiczno-polityczną¹⁹. Program drugiej z nich różnił się od programu sekcji prawniczej preferowaniem głównie prawa publicznego oraz nauk ekonomicznych. Jednocześnie zmarginalizowano nauczanie prawa rzymskiego i prywatnego²⁰. Osobą bezpośrednio zaangażowaną w organizację wydziału jurystycznego był prof. Antoni Peretiatkowicz z Uniwersytetu Jagiellońskiego²¹.

Równie młodą uczelnią był Uniwersytet w Lublinie²². Powstał jako efekt współpracy zespołu ludzi zainteresowanych powołaniem placówki tego rodzaju i stanowił w pełni naukową instytucję, działającą na terenie Lublina. Początkowo uruchomiono cztery wydziały. Struktura ta jednak nie uległa zmianie przez cały okres międzywojenny. I tak funkcjonowały: Wydział Teologii, Wydział Prawa Kanonicznego i Nauk Moralnych, Wydział Prawa i Nauk Społeczno-Ekonomicznych oraz Wydział Humanistyczny²³.

W 1923 r. wydział jurystyczny został podzielony na sekcję prawniczą i ekonomiczną. Warunkiem dopuszczenia do studiów było przedłożenie świadectwa dojrzałości, wydanego przez szkołę prywatną lub państwową²⁴. Mimo posiadania przez uczelnie statusu szkoły prywatnej, uniwersytet uzyskał

---

¹⁸ F. B o s s o w s k i, *W sprawie Uniwersytetu Wileńskiego*, Wilno 1935, s. 254 n.

¹⁹ Jak na ówczesne warunki sekcja ekonomiczno-polityczna stanowiła swoiste *novum* na terenie państwa polskiego. Obok ścisłego studium prawnego obejmowała ona szczegółowe i rozległe rozbudowane nauki ekonomiczne oraz nauki o państwie. Wydaje się to uzasadnione, albowiem odczuwano potrzebę istnienia takiej sekcji, mając na uwadze liczne problemy gospodarcze, związane z okresem powojennym.

²⁰ *Szkoły Wyższe Rzeczypospolitej Polskiej*, s. 203 n.

²¹ A. C z u b i ń s k i, *Dzieje Uniwersytetu Poznańskiego w latach 1918-1939*, [w:] *Dzieje Uniwersytetu im. A. Mickiewicza 1919-1969*, red. Z. Grot, Poznań 1972, s. 103.

²² Nazwę „Katolicki Uniwersytet Lubelski” ustalono dopiero w 1928 r. wraz z zatwierdzeniem Statutu Uczelni przez Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego Gustawa Dobruckiego. Zob. K a r o l e w i c z, *Nauczyciele akademicy Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, t. I, s. 32.

²³ G. K a r o l e w i c z, *Wkład Uniwersytetu Jana Kazimierza w dzieło tworzenia Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego*, [w:] *Lwowsko-kresowe korzenie wyższych uczelni Lublina*, red. W. Stążka, Lublin 2000, s. 26.

²⁴ *Szkoły Wyższe Rzeczypospolitej Polskiej*, s. 102 n.

osobowość prawną. Jego sytuację prawną regulowały rozporządzenia papieskie, jak również rządowe²⁵.

II. PROGRAM STUDIÓW

Po odzyskaniu niepodległego bytu państwowego podjęto prace nad ujednoczeniem ustawodawstwa szkolnego. Należy zaznaczyć, że uniwersytety, które rozpoczęły swoją działalność po I wojnie światowej, reprezentowały różne programy i metody nauczania²⁶. W związku z tym zagadnienia związane ze szkolnictwem akademickim, zarówno w szerokim ujęciu problemu jak też dotyczące poszczególnych dziedzin nauki, należało poddać procesowi unifikacji.

Przeprowadzenie wspomnianych regulacji powierzono głównie Ministerstwu Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego (dalej: MWRiOP), wewnątrz którego powołano Departament Szkół Wyższych i Nauki, a w jego łonie odpowiedni wydział, który miał czuwać nad reaktywacją i rozbudową szkolnictwa wyższego na terenie całego kraju. Jego zadaniem było również opracowanie odpowiedniej ustawy dla już istniejących bądź mających powstać uniwersytetów²⁷.

W związku z powyższym dwa lata po odzyskaniu niepodległości państwowej szkolnictwo wyższe zaczęło podlegać ustawie z 13 lipca 1920 r. *O szkołach akademickich*²⁸, a następnie ustawie z 15 marca 1933 r. o takim samym tytule²⁹.

²⁵ J a c z e w s k i, *Organizacje i instytucje życia naukowego*, s. 133 n.

²⁶ Zob. W o ł o d k i e w i c z, *Nauczanie prawa*, s. 104 n.

²⁷ Zob. M. K r u p a, *Stan szkolnictwa wyższego na ziemiach polskich od końca wieku XIX do drugiej wojny światowej*, [w:] *Katolicki Uniwersytet Lubelski*, s. 13.

²⁸ „Dziennik Ustaw Rzeczypospolitej Polskiej” [dalej: Dz.U.] 1920, nr 72, poz. 494. Zob. także komentarz do ustawy: T. C z e ż o w s k i, *Zbiór ustaw i rozporządzeń o studiach uniwersyteckich oraz innych przepisów ważnych dla studentów uniwersytetu, ze szczególnym uwzględnieniem Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie*, Wilno 1926, s. 28 nn. Niezwykle interesujący jest krytyczny komentarz do przepisów ustawy profesorów J. Makarewicza i Longchamps de Berier. Zob. *Ustawa o szkołach akademickich. Uwagi prof. Makarewicza i prof. Longchamps de Berier*, Lwów 1920.

²⁹ Dz.U. 1933, nr 29, poz. 247. Ustawa regulująca wyższe szkolnictwo prywatne została wydana dopiero w 1937 r. (Dz.U. 1937, nr 13, poz. 89). Wcześniej, zgodnie z postanowieniami art. 109 ustawy z 1920 r. i art. 54 ustawy z 1933 r., prywatne szkoły akademickie mogły otrzymywać pełne lub niektóre prawa państwowych szkół akademickich. Minister musiał zatwierdzić statut prywatnych szkół akademickich (por. art. 18 ustawy z 1920 r. i art. 54 ust. 4 ustawy z 1933 r.). I tak np. mający status uczelni prywatnej KUL uzyskał pełnię praw państwowych szkół akademickich na mocy ustawy sejmowej z 9 kwietnia 1938 r. (Dz.U. 1938,

Artykuł 114 pierwszej z ustaw głosił, że z dniem jej wejścia w życie, tj. z dniem 15 września 1920 r., traciły moc obowiązującą dawne przepisy prawne, regulujące sprawy określone wspomnianą ustawą³⁰.

Organizację studiów prawniczych na uniwersytetach regulowało rozporządzenie MWRiOP z dnia 16 listopada 1920 r.³¹ Zgodnie z tym aktem nauczanie prawa przewidziane zostało na okres czterech lat. Studenci zobowiązani byli do zdania odpowiednich egzaminów kończących poszczególne lata. Pomyślne ich złożenie było warunkiem przyjęcia na wyższy rok studiów. Słuchacze, którzy wstąpili na wydział przed 15 września roku akademickiego 1920/21, odbywali naukę według dawnych przepisów. Mogli również składać w tym trybie egzaminy do 31 grudnia 1928 r. Studenci, którzy rozpoczęli studia po 15 września 1920 r., zobowiązani byli składać egzaminy zgodnie z rozporządzeniem z 1920 r.³²

Kurs roczny został podzielony na trzy trymestry, każdy trwający po 10 tygodni. W kolejnych latach akademickich pierwszy trymestr trwał od 1 października do 15 grudnia, drugi – od 1 stycznia do 15 marca, trzeci – od 1 kwietnia do 15 czerwca.

Wykłady proponowane dla studium prawa zostały podzielone na obowiązkowe i fakultatywne³³. I tak wśród obligatoryjnych dla studentów I roku przewidziano: prawo rzymskie – 160 godz., teorię prawa – 40 godz., historię prawa polskiego (w tym historię ustroju i historię prawa sądowego) – 180 godz., historię prawa na Zachodzie Europy – 120 godz.

Dla II roku rozporządzenie zalecało: prawo kościelne (w tym państwowe prawo małżeńskie) – 90 godz., ekonomię polityczną (wraz z teorią, historią doktryn i polityką ekonomiczną) – 180 godz., prawo polityczne (wraz z nauką o państwie) – 100 godz., jak również prawo narodów – 60 godz.

---

nr 27, poz. 242). Ponadto ustawa z 1933 r. upoważniła Ministra do przyznania szkołom prywatnym w drodze rozporządzenia prawa do nadawania niższych stopni naukowych (por. art. 54 ust. 2).

³⁰ *Ustawa o szkołach akademickich*, Dz.U. 1920, nr 72, poz. 494.

³¹ *W sprawie organizacji studiów prawnych w uniwersytetach państwowych*, „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego” [dalej: Dz.Ur. MWRiOP] 1920, nr 24/42, poz. 140.

³² *Szkoły Wyższe Rzeczypospolitej Polskiej*, s. 11 n.

³³ Zdaniem B. Winiarskiego podział na przedmioty obowiązkowe oraz fakultatywne był bezwzględnie celowy, odpowiadał bowiem doświadczeniu pedagogicznemu wielu krajów zachodnich. Autor postulował także wprowadzenie przedmiotów tzw. zalecanych, głównie o profilu humanistycznym, lub uczęszczanie słuchaczy na Wydział Humanistyczny w celu wysłuchania tychże wykładów. Zob. W i n i a r s k i, *Zagadnienia organizacji studiów*, s. 57 n.

Należy zaznaczyć, że w przewidzianych 90 godz. wykładu na temat prawa kościelnego jedynie część dotyczyła zagadnień historycznych. Tym samym priorytet przyznano instytucjom prawa kościelnego, rozpatrywanym z punktu widzenia przepisów ówczesnie obowiązujących. Trzeba także wspomnieć, że w tej stosunkowo niewielkiej ilości godzin przewidziano także wykład na temat państwowego prawa małżeńskiego.

Na III roku studenci zobligowani byli do nauki: skarbowości i prawa skarbowego – 90 godz., administracji i prawa administracyjnego – 180 godz., statystyki – 60 godz., prawa karnego i postępowania karnego – 120 godz. oraz filozofii prawa – 40 godz.

Dla ostatniego, IV roku przewidziano: prawo cywilne – 210 godz., postępowanie sędowocywilne – 150 godz., prawo handlowe i wekslowe – 90 godz., jak również prawo międzynarodowe prywatne – 30 godz.³⁴

Należy zauważyć, że przedmioty historycznoprawne dominowały zwłaszcza w początkowym okresie studiów. I tak na I roku stanowiły zdecydowaną większość, zważywszy, że na ogólną liczbę wykładów, wynoszącą 500 godz., 460 stanowiły dyscypliny z zakresu historii prawa. Na II roku była to już liczba tylko 90 godz. na 430 godz. wszystkich przedmiotów. III i IV rok studiów poświęcony był wyłącznie dogmatyce prawa.

Zgodnie ze wspomnianym rozporządzeniem do grupy przedmiotów nieobowiązkowych zaliczano: socjologię, logikę, psychologię, etykę, historię filozofii, medycynę sądową oraz dyscypliny tzw. specjalne prawnicze, tj. prawo górnicze, agrarne oraz politykę kryminalną³⁵.

Co do ustaleń, na które przedmioty nieobowiązkowe, ćwiczenia oraz seminaria student powinien uczęszczać, kompetentne były poszczególne rady wydziałowe. Wspomniana kwestia mogła być jednak regulowana odrębnie na poszczególnych uniwersytetach. Powyższych ustaleń należało jednak dokonać w taki sposób, żeby nie stanowiły one przeszkód przy ewentualnych zmianach uczelni, dokonywanych przez studentów. Warunkiem uzyskania dyplomu i tytułu magistra prawa było złożenie czterech egzaminów rocznych z przedmiotów obowiązkowych, wymienionych w planie studiów. Tytuł magistra stanowił dowód ukończenia uniwersyteckich studiów jurydycznych i uprawniał do ubiegania się o stopień doktorski³⁶.

³⁴ Dz.Urz. MWRiOP 1920, nr 24/42, poz. 140, § 4.

³⁵ Tamże, § 3.

³⁶ Tamże, § 5.

Mimo że rozporządzenie pomyślane było jako rozwiązanie tymczasowe, przetrwało cały okres II Rzeczypospolitej³⁷. Ponadto uznano je za trafne i mogące służyć za punkt wyjścia potencjalnych weryfikacji we wspomnianej dziedzinie³⁸.

III. ROLA PRZEDMIOTÓW HISTORYCZNOPRAWNYCH W PROCESIE KSZTAŁCENIA

Odzyskanie przez państwo polskie niepodległości uzasadniało przeprowadzenie unifikacji systemu nauczania prawa. Problemem priorytetowym było ustalenie programu studiów prawniczych. Kwestię sporną stanowiła głównie rola przedmiotów historycznoprawnych w procesie kształcenia młodych prawników oraz usytuowanie ich w planie studiów. Aktualność tych zagadnień wynikała w okresie międzywojennym z żywiołowo rosnących potrzeb odradzającego się państwa, które łożąc ogromne środki na rozwój szkolnictwa, domagało się od niego masowego kształcenia studentów, zdolnych te potrzeby zaspokajać³⁹.

Należy przypomnieć, że w interesującym nas okresie toczyła się dyskusja, angażująca przedstawicieli kręgów akademickich. Godny uwagi jest fakt, że dywagacje były prowadzone równocześnie w środowiskach prawniczych, piśmiennictwie oraz kuluarach sejmowych⁴⁰. Najbardziej charakterystyczna i powszechnie znana polemika odbyła się między dwoma profesorami Uni-

---

³⁷ Por np. Spisy wykładów Uniwersytetów: Jagiellońskiego, Lwowskiego, Poznańskiego oraz Wileńskiego za rok 1938/39. Na przestrzeni obowiązywania rozporządzenia dokonano jedynie nielicznych zmian. Korekta dotyczyła trybu egzaminowania (Dz.Urz. MWRiOP 1921, nr 19, poz. 199) oraz zasad nadawania tytułu magistra prawa (Dz.Urz. MWRiOP 1924, nr 16, poz. 163). Należy jednak wspomnieć, że mimo obowiązywania ordynacji z 1920 r. w okresie dwudziestolecia międzywojennego poszukiwano optymalnego rozwiązania wspomnianej kwestii. Dążenia do przeprowadzenia reformy studiów prawniczych zostały jednak przerwane wskutek wybuchu wojny. Tym samym nie zdołano wprowadzić w życie rozporządzenia Ministra WRiOP z sierpnia 1939 r., przewidującego wprowadzenie określonych zmian programowych. Szerzej na temat projektu z 1939 r. zob. W o ł o d k i e w i c z, *Nauczanie prawa w II Rzeczypospolitej*, s. 116.

³⁸ Por. np. *Sprawozdanie z I Zjazdu profesorów i docentów prawa publicznego, odbytego w dniach 6-8 kwietnia 1936 r. w Poznaniu*, „Rocznik Polskiego Instytutu Prawa Publicznego”, 1 (1936/37), s. 34 nn.

³⁹ Zob. W o ł o d k i e w i c z, *Nauczanie prawa w II Rzeczypospolitej*, s. 103.

⁴⁰ Co do szczegółów zob. M. S i e w i e r s k i, *Uwagi o projekcie reformy studiów prawniczych*, [w:] *O naprawie studiów prawniczych*, red. Cz. Znamierowski, Warszawa 1938, s. 12 nn.

wersytetu Jana Kazimierza we Lwowie: Oswaldem Balzerem⁴¹ i Juliuszem Makarewiczem⁴². Istotne wydaje się przypomnienie, iż pierwszy z nich był historykiem prawa, drugi natomiast zajmował się prawem karnym, a zatem jego zainteresowania skupiały się wokół zagadnień prawa obowiązującego.

Oprócz wspomnianych uczonych głos w dyskusji zabrali: profesor historii prawa kościelnego UJK – Władysław Abraham⁴³, profesor Uniwersytetu Po-

---

⁴¹ Oswald Balzer urodził się 11 stycznia 1858 r. W 1878 r. zapisał się na Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Lwowskiego. W 1881 r. udał się na Uniwersytet Jagielloński do Krakowa celem doskonalenia wiedzy w zakresie prawa polskiego. Podczas tego pobytu szerzej zainteresował się historią prawa polskiego. W latach 1883-1884 odbył uzupełniające studia na uniwersytecie w Berlinie. Pracę naukową rozpoczął od habilitacji, która miała miejsce w 1884 r. Balzer wykładał głównie historię ustroju Polski. W 1894 r. powierzono mu wykład z historii ustroju Austrii. Prowadził go aż do upadku dawnego państwa austriackiego, tj. do 1918 r. Po zaledwie dwuletnim okresie docentury został w 1887 r. profesorem nadzwyczajnym, a w 1890 r. profesorem zwyczajnym historii prawa polskiego. Poza główną dziedziną zainteresowań uwagę skupił także na innych dziedzinach prawa, zwłaszcza cywilnym. Na wspomnienie zasługuje także seminarium prowadzone przez profesora. Było ono niejako kontynuacją szkoły prof. Liskego. Należy zwrócić uwagę, że niejednokrotnie w literaturze podkreśla się odrębność, niemal rywalizację seminariów Balzera i Abrahama. Tymczasem mimo różnic, wynikających z przyjęcia różnych systemów prowadzenia zajęć, obu profesorów charakteryzował głęboki wzajemny szacunek i przyjaźń. (Krótkie zestawienie dotyczące metody prowadzenia obu seminariów zob. T. S i l n i c k i, *Wspomnienia o seminariach Profesorów Oswalda Balzera i Władysława Abrahama*, [w:] *Z zagadnień dydaktycznych szkolnictwa wyższego*, Poznań 1947, s. 77 nn.). Szerzej o osobie prof. Balzera oraz jego dorobku zob. P. D ą b k o w s k i, *Pamięci Oswalda Balzera. Przemówienia na uroczystej akademii urządzonej staraniem Towarzystwa Naukowego 22 stycznia 1934*, Lwów 1934; T. S i l n i c k i, *Oswald Balzer. Wspomnienie pośmiertne*, Poznań 1933.

⁴² Juliusz Makarewicz urodził się w 1872 r. W 1889 r. rozpoczął studia na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego. Pięć lat później uzyskał stopień doktora. Studia kontynuował w Halle i Berlinie. W 1897 r. pomyślnie przeprowadził przewód habilitacyjny. Od 1904 r. podjął pracę dydaktyczną na UJ jako profesor prawa karnego. Trzy lata później został powołany na uczelnie lwowską. W literaturze podkreśla się, że był pierwszym uczonym polskim, który uniezależnił się od wpływów tzw. szkoły klasycznej prawa karnego. Naukę o przestępstwie oparł na gruntownych badaniach historycznych, socjologicznych i etnograficznych. Makarewicza uznaje się również za głównego autora i redaktora pierwszego dla Polski niepodległej Kodeksu Karnego. Szerzej o osobie prof. Makarewicza i jego dorobku naukowym zob. np. A. Z o l l, *Makarewicz Juliusz*, [w:] *Polski Słownik Biograficzny* [dalej: PSB], t. XIX, Wrocław 1974, s. 211 nn.

⁴³ Władysław Abraham urodził się 10 października 1860 r. w Samborze. Po ukończeniu studiów prawniczych na Uniwersytecie Jagiellońskim uzyskał w 1883 r. stopień doktora praw. Przyjmuje się, że był on najwybitniejszym przedstawicielem nurtu historycznoprawnego w zakresie prawa kościelnego. Ważnym okresem w naukowej pracy Abrahama był jego wyjazd w 1884 r. na studia do Berlina. Można przypuszczać, że prowadzona tam praca naukowa pod kierunkiem profesora prawa kościelnego Pawła Hinschiusa zdecydowała o wyborze przez Abrahama prawa kościelnego oraz historii prawa jako przewodnich dziedzin badawczych. Efektem pracy na berlińskim seminarium była rozprawa habilitacyjna. Została ona w 1886 r.

znańskiego – Bohdan Winiarski⁴⁴ oraz Czesław Znamierowski⁴⁵, jak również profesor Wyższej Szkoły Handlowej w Warszawie – Bolesław Miklaszewski⁴⁶.

---

przyjęta przez Radę Wydziału Historyczno-Filozoficznego Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Równie doniosłe znaczenie na kształt prowadzonych przez Abrahama badań miał fakt, że do 1888 r. seminarium z historii prawa kościelnego na lwowskiej uczelni prowadzone było przez Edwarda Rittnera. Po przejściu od swojego poprzednika zajęć Abraham został uznany za twórcę tzw. lwowskiej szkoły historii prawa kościelnego. Powstanie i rozwój szkoły należy łączyć z prowadzonym przez profesora seminarium naukowym na wydziale jurystycznym Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Zajęcia seminaryjne prowadził od 1888 r. aż do wybuchu drugiej wojny światowej. Błędne byłoby jednakże umieszczanie funkcjonowania szkoły w powyższych ramach czasowych. Uniwersytet, w którym profesor pracował przeszło pół wieku, ceniąc jego wartość oraz zasługi poczynione dla nauk prawno-historycznych, nadał mu stopień doktora *honoris causa*. W 1931 r. przyznał go Wydział Teologii, a sześć lat później – Wydział Prawa. Szczególne miejsce w lwowskiej szkole historii prawa kościelnego zajmowały badania naukowe. Dotyczyły one głównie początków chrześcijaństwa w Polsce, jego dziejów w średniowieczu oraz rozwoju historycznego instytucji jurystycznych. Szerzej na temat osoby prof. Abrahama zob. m.in. P. K a ł w a, *Prof. Dr Władysław Abraham*, „Ateneum Kapłańskie”, 47 (1947), s. 97 nn.; T. M a ł k o w s k i, *Życie naukowe Lwowa*, „Nauka Polska”, 19 (1934), s. 153; A. P e t r a n i, *Nauka prawa kanonicznego w Polsce w XVIII i XIX wieku*, Lublin 1961, s. 194 nn.; T. S i l n i c k i, *Władysław Abraham (1860-1941)*, [w:] W. A b r a h a m, *Organizacja Kościoła w Polsce do połowy wieku XII*, Poznań 1962, s. 1 nn.; Archiwum Państwowe we Lwowie. Akta personalne Władysława Abrahama, f. 26, op. 5, nr 1.

⁴⁴ Bohdan Winiarski urodził się w 1884 r. Studiował na wydziałach jurystycznych w Warszawie, Krakowie oraz Paryżu. W 1910 r. uzyskał stopień doktora praw krakowskiej uczelni. W latach 1911-1914 był wykładowcą w Szkole Nauk Politycznych, założonej przez profesorów wydziału prawnego w Krakowie. Po wybuchu wojny rozpoczął pracę w referacie Komisji Prawno-Politycznej w Warszawie. Od 1916 r. wykładał w Piotrogradzie na Wyższych Kursach Polskich historię ustroju politycznego ziem polskich w XIX wieku. Od 1920 r. wykładał na Uniwersytecie Poznańskim prawo międzynarodowe. Szerzej zob. *Uniwersytet Poznański w pierwszych latach swego istnienia*, s. 170 n.

⁴⁵ Czesław Znamierowski urodził się w 1888 r. W 1905 r. rozpoczął studia filozoficzne na Uniwersytecie w Lipsku. Od 1906 r. studiował filozofię i historię w Petersburgu oraz matematykę i fizykę w Lipsku. Egzaminacje doktorskie w zakresie filozofii złożył w 1911 r. Od 1912 r. do wybuchu wojny pracował naukowo w Warszawie. Wojna zmusiła go do rozpoczęcia pracy w szkole średniej, gdzie wykładał matematykę i propedeutykę filozofii. Od 1918 r. jego zainteresowania skupiły się wokół filozofii prawa. Po odbyciu studiów prawniczych otrzymał w 1922 r. stopień doktora praw na Uniwersytecie Poznańskim. Szerzej zob. tamże, s. 175 nn.

⁴⁶ Bolesław Miklaszewski urodził się w 1871 r. W latach 1892-1897 studiował w Zurychu na wydziale chemicznym tamtejszej politechniki oraz na wydziale uniwersyteckim filozoficznym. W okresie II Rzeczypospolitej prowadził zajęcia w warszawskiej Szkole Głównej Handlowej. W latach 1923-1924 sprawował funkcję Ministra Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Pełniąc urząd w rządzie W. Grabskiego, był odpowiedzialny m.in. za rewizję programów nauczania i podręczników szkolnych. Był również autorem prac nad projektem ustawy o ustroju szkolnym. Szerzej o jego osobie i działalności naukowej zob. S. K o n a r - s k i, *Miklaszewski Bolesław*, [w:] PSB t. XXI, Wrocław 1976, s. 58 nn.

Przedmiot peroracji stanowiło kilka charakterystycznych problemów. Polemice poddano zakres i metodę działania uniwersytetów, pierwszeństwo w wykształceniu ogólnym bądź praktycznym, jak również zagadnienie specjalizacji studiów, wiążące się z działalnością zawodową absolwentów wydziałów jurystycznych.

Zdaniem niektórych uczonych priorytetowe znaczenie w wykształceniu jurystycznym miał uniwersytet. Powyższe twierdzenia nie odnosiły się jednak do problemu lokacji uczelni. Wskazywano, że jest on przede wszystkim *universitas scholarum et magistrorum*, jak również *universitas litterarum*⁴⁷. Pojmując w ten sposób uniwersytet, konstatowano, że służy on uprawianiu wszystkich nauk czy raczej nauki w całym jej zakresie. Istotą tej korporacji upatrywano także w łączeniu pracy badawczej z nauczaniem. Podnoszono równocześnie nierozłączność wspomnianych funkcji. Nie sposób nie zgodzić się z poglądem Bohdana Winiarskiego, zgodnie z którym zaprzestanie badań naukowych stawiało uniwersytet w szeregu wyższych szkół zawodowych. Odejście natomiast od pełnienia misji nauczania powodowałoby, że pozostałby on towarzystwem naukowym bądź instytutem badawczym⁴⁸.

Na uwagę zasługują także poglądy wyrażone przez Oswalda Balzera. Według niego uniwersytety należą do najdoskonalszego typu szkół, na jakie zdobyła się ludzkość. Ścisłe naukowy charakter wyróżnia je z kręgu innego typu szkół wyższych, tj. politechnik, szkół handlowych, przemysłowych, rolniczych czy górniczych. Głównym zadaniem uniwersytetu jest udzielanie wykształcenia w pełni naukowego, a zatem działalność w celu wzbogacenia ludzkiego intelektu w wymiarze możliwie najszerszym⁴⁹.

Godny podkreślenia wydaje się fakt, że w ramach prowadzonych dywagacji co do istoty uniwersytetu podnoszono również problem funkcjonowania wydziałów jurystycznych poza wspomnianymi uczelniami. I tak Czesław Znamierowski postulował utworzenie pozauniwersyteckiej instytucji kształcącej prawników. Zdaniem wnioskującego byłby to ośrodek badawczy, kształcący nowatorski typ prawnika⁵⁰.

Podobny pogląd reprezentował profesor prawa karnego Juliusz Makarewicz. Twierdził, że oprócz prawniczego studium o charakterze uniwersytec-

---

⁴⁷ W i n i a r s k i, *Zagadnienia organizacji studiów*, s. 8.

⁴⁸ Tamże, s. 11 nn.

⁴⁹ O. B a l z e r, *Nauka uniwersytecka a kolejność studiów w uniwersyteckiej nauce prawa*, Warszawa 1921, s. 3 nn.

⁵⁰ Cz. Z n a m i e r o w s k i, *O poziom studiów prawniczych*, [w:] *O naprawie studiów prawniczych*, s. 107 nn.

kim powinna istnieć szkoła prawa kształcąca prawników-praktyków, którzy wykazywaliby mniejsze aspiracje naukowe, za to doskonale radziliby sobie w pracy praktycznej⁵¹. Uczony podkreślał istotną dychotomię między ówczesnym ogólnym kształceniem uniwersyteckim a zminimalizowanym praktycznym⁵².

Przeciwnikiem powyższych poglądów był Oswald Balzer. Jego zdaniem tworzenie uczelni zastępującej studium uniwersyteckie było bezprzedmiotowe. Argumentował, że o ile priorytet stanowiłaby praktyka, o tyle zakres wiedzy teoretycznej nabytej w tego rodzaju uczelni byłby niedostateczny⁵³.

Na uwagę zasługuje postulat zaprezentowany przez lwowskiego historyka prawa Władysława Abrahama. Podkreślał on doniosłą rolę uniwersytetów w typie wykształcenia jurystycznego. Twierdził, że poza wspomnianym nauczaniem nie istnieje możliwość optymalnego nabycia wiedzy z zakresu prawa⁵⁴.

Abraham uznawał jednak za słuszne powołanie, na wzór placówek zachodnich, historycznych instytutów naukowych. Zaopatrzone w niezbędne środki naukowe, miały umożliwiać studia i prace historyczne pod kierunkiem dyrektora instytutu, który znając potrzeby naukowe, mógłby wpływać na dobór tematów obejmujących różne zagadnienia. Zdaniem uczonego było to rozwiązanie, dzięki któremu polska nauka odpowiadałaby standardom nauki zachodniej⁵⁵.

---

⁵¹ J. M a k a r e w i c z, *Kolejność studiów prawniczych*, „Przegląd Prawa i Administracji”, 1921, nr 10-12, s. 218 nn.

⁵² Godny uwagi jest fakt propozycji aplikacji rozwiązań uczelni zachodnich do rodzimych warunków naukowych. Makarewicz podkreślał, że w programie niemieckim proponowano usunięcie we wstępnym studium nauczania przedmiotów historycznoprawnych na rzecz dogmatycznych. W systemie francuskim natomiast istniała tzw. zawodowa szkoła prawa. Jej zadaniem było kształcenie elementarne, skierowane na przekazanie wiadomości podstawowych z zakresu prawa. Także w Belgii istniało przekonanie, że wydziały jurystyczne nie mogą być jedynie szkołami wysokiej kultury, ale przede wszystkim szkołami zawodowymi. A zatem na pierwszy plan wysuwano przedmioty prawa ówczesnie obowiązującego. Zob. J. M a k a r e w i c z, *Dwa światy*, „Ruch Prawniczy i Ekonomiczny”, 2 (1922), s. 703 nn.

⁵³ O. B a l z e r, *Uwagi o stosunku nauki uniwersyteckiej do kwestii praktycznego wykształcenia urzędników administracyjnych*, [w:] *Materiały Komisji dla Usprawnienia Administracji Publicznej przy Prezesie Rady Ministrów*, t. II: *Zagadnienia urzędnicze*, Warszawa 1929, s. 10. Należy zaznaczyć, że Balzer zdecydowanie przychylnie ocenił funkcjonowanie pozauniwersyteckich szkół prawa na Zachodzie Europy. Wzorem w wykształceniu praktycznym były dla niego paryska École des Sciences politiques oraz londyńska School of Economics and Political Science. Uczony podkreślał jednak, że ośrodki zachodnie odznaczały się wysokim poziomem kształcenia, porównywalnym z wykształceniem uniwersyteckim.

⁵⁴ A b r a h a m, *O potrzebach nauki prawa*, s. 267 n.

⁵⁵ Tamże, s. 288 n.

Kolejny problem stanowiący przedmiot dyskusji zasadniczo nawiązywał do zaprezentowanych wyżej. I tak rozważano możliwość optymalnego umiejscowienia poszczególnych dyscyplin jurydycznych w programie studiów prawniczych. Dyskusja uczonych skupiła się w szczególności wokół ówczesnie obowiązującego rozporządzenia, które określało zasady nauczania prawa.

Interesująca polemika miała miejsce głównie między dwoma profesorami lwowskiej uczelni. Oswald Balzer stał na stanowisku, że obowiązujące rozporządzenie, w którym głównie na I roku studiów dominowały przedmioty historycznoprawne, należy akceptować w istniejącym kształcie bez wprowadzania zmian. Uzasadniał ich zasadniczą rolę faktem, że są one nauką podstawą prawa obowiązującego. Podkreślał istnienie związku treściowego między rozwojem dawniejszego prawa oraz jego stanem teraźniejszym. Przedmioty te dawały zatem prawnikowi wykształcenie ogólne, które sprawiało, że studia miały charakter *stricte* uniwersytecki, a nie zawodowy⁵⁶.

Za priorytetowym kształceniem historycznoprawnym przemawiał także, zdaniem Balzera, wzgląd społeczno-kulturalny. Wszelka wiedza praktyczna, nie mająca podstaw naukowych, stwarzała w grupie adeptów pewien typ inteligencji danego społeczeństwa, ale był on zdecydowanie niższej wartości. Obejmował bowiem jednostki o niepełnym wykształceniu intelektu w obranym kierunku. Powyższa sytuacja mogła wpłynąć destrukcyjnie na poziom inteligencji w danym społeczeństwie⁵⁷.

Wspomniany autor podkreślił, że nauka przedmiotów historycznoprawnych umożliwia słuchaczowi pogląd na zjawiska życia społecznego i państwowego, ukazanego ze stanowiska ewolucji dziejowej⁵⁸. Słuszne zatem wydaje się twierdzenie, że pozostawienie wspomnianych dyscyplin w początkowym okresie kształcenia było zasadne także ze względów pedagogicznych.

Należy jednak zwrócić uwagę, że Balzer dopuszczał możliwość specjalistycznego szkolenia studentów. Według niego optymalnym okresem był końcowy etap studiów oraz doskonalenie praktyczne w ramach seminariów. Zadania wspomnianych posiedzeń upatrywał m.in. w przygotowaniu słuchaczy do przyszłej, samodzielnej pracy⁵⁹.

Główny adwersarz Balzera, prof. Juliusz Makarewicz, optował za rozpoczęciem studiów od wykładów prawa nowożytnego. „W rzeczywistości – pisał

⁵⁶ Por. B a l z e r, *Nauka uniwersytecka*, s. 3.

⁵⁷ Tamże, s. 8 n.

⁵⁸ O. B a l z e r, *W sprawie reformy nauki prawa w uniwersytetach polskich*, „Przegląd Prawa i Administracji”, 44 (1919), s. 4.

⁵⁹ B a l z e r, *Uwagi o stosunku nauki uniwersyteckiej*, s. 5 nn.

– stoi prawo nowożytne, nawiązujące do nowożytnych stosunków i poglądów, bliżej naszego zrozumienia, niż prawo, które obowiązywało w stosunkach odległych, dla nas [...] mniej lub bardziej obcych”⁶⁰.

Przepis prawny powinien być dla prawnika dogmatem na tak długo, jak długo obowiązuje, a zatem – według autora – powinien się on nauczyć pewnego kultu dla *lex*, spoglądanie zaś z wysokości historii prawa na prawo obowiązujące bardzo ten kult osłabia. Makarewicz uważał ponadto, że z powyższych względów słuchacz bardziej zainteresuje się prawem *sensu stricto* niż jego powstaniem⁶¹.

Oprócz wspomnianych uczonych głos w dyskusji zabrali m.in. Władysław Abraham, Bohdan Winiarski oraz Czesław Znamierowski. Pierwszy z nich powoływał się na metodę stosowaną w naukach zachodnich, które – jego zdaniem – w kształceniu historycznoprawnym notowały zdecydowanie większe postępy niż nauka rodzima. „Całe dziedziny zagadnień z tego zakresu, żywo gdzie indziej rozważanych, leżą u nas odłogiem, tematy obce są zaledwie tu i ówdzie dotknięte, a nawet jeśli chodzi o historię prawa w Polsce, jest jeszcze bardzo wiele do zrobienia”⁶².

Na priorytetowe znaczenie przedmiotów historycznoprawnych wskazywał również Bohdan Winiarski. Swój pogląd uzasadnił m.in. względami społeczno-politycznymi. Według niego istotny był fakt, że Polska weszła do rodziny państw europejskich, a tym samym zaczęła podlegać wpływom cywilizacyjnym pochodzącym z Zachodu. A zatem historii kraju, ustroju oraz prawa nie można było zrozumieć inaczej, jak tylko na tle rozwoju form państwowych i prawnych zachodnioeuropejskich. W tym kontekście nieodzowny wydawał się wykład dotyczący np. historii prawa na Zachodzie Europy⁶³.

Autor wskazywał także na znaczenie przedmiotu poświęconego historii prawa ojczystego. Podkreślał, że prawo stanowi jedną z najważniejszych dziedzin narodowej twórczości. W jego historii naród ma możliwość odnalezienia swojej tożsamości. Szczególnie więc odnosił swoje wywody do narodu, któremu dane było przejść tragedię utraty państwowości. W związku z przerwaniem rozwoju rodzimego prawa i ustroju państwowego naród taki

---

⁶⁰ M a k a r e w i c z, *Dwa światy*, s. 709.

⁶¹ Tamże, s. 721.

⁶² A b r a h a m, *O potrzebach nauki prawa*, s. 286.

⁶³ W i n i a r s k i, *Zagadnienia organizacji studiów*, s. 75.

powinien po odzyskaniu niepodległego bytu poszukiwać swojej tożsamości przede wszystkim w historii prawa i ustroju⁶⁴.

Słuszny zatem wydaje się pogląd, że głównie potrzeba ukazania własnej tradycji kierowała Balzerem, który już w 1896 r. wprowadził do nauczania uniwersyteckiego Historię ustroju Polski jako odpowiednik wykładanej na uniwersytetach austriackich Historii ustroju Austrii, jak również Historii prawa niemieckiego⁶⁵.

Przeciwny pogląd reprezentował Czesław Znamierowski. Optował za marginalnym ułożeniem przedmiotów historycznoprawnych w programie studiów. Jego zdaniem główną powinnością prawnika jest dokładne poznanie układu prawnego obowiązującego w jego kraju. Podkreślał walory przedmiotów dogmatycznych, których celem jest uporządkowana prezentacja poszczególnych systemów prawnych. Powołując się na interesujące nas rozporządzenie, profesor wyraził pogląd, że przedmioty prawa obowiązującego są nieśluszenie ograniczane na rzecz historycznych. Uzasadnione zdziwienie budzić może jednak błędna informacja zawarta w publikacji Znamierowskiego, zgodnie z którą wymiar godzin prawa cywilnego odpowiada identycznemu wymiarowi godzin prawa rzymskiego⁶⁶.

---

⁶⁴ Na uwagę zasługuje nawiązanie profesora do istniejącej w Niemczech tzw. szkoły historycznej. Podkreślał, jak wielkie znaczenie dla narodu odgrywała historia prawa, będąca czynnikiem uświadomienia narodowego i narodowej jedności (por. tamże, s. 77). Należy wspomnieć, że również polskie początki badań historycznoprawnych związane są ze wspomnianą szkołą. Za jej twórcę uważa się Friedricha Carla von Savigny'ego. Jego praca *Vom Beruf unserer Zeit für Gesetzgebung und Rechtswissenschaft* (1814) uznawana jest za reprezentatywne dzieło szkoły. Dzięki tłumaczeniu na wiele języków spowodowało ono, że szkoła stała się znana także poza granicami Niemiec. Główną tezą szkoły było przekonanie, że prawo jest produktem środowiska społecznego, a nie rozumu. Powstaje ono zatem i zmienia się pod wpływem czynników politycznych, socjalnych, ekonomicznych i moralnych. Szerzej na temat szkoły oraz wpływu na polskie prawodawstwo zob. K. O p a ł e k, J. W r ó b l e w s k i, *Niemiecka szkoła historyczna w teorii prawa*, „Przegląd Nauk Historycznych i Społecznych”, 5 (1954), s. 255 nn.; K. S ó j k a - Z i e l i ń s k a, *W sprawie oceny romanistycznego i germanistycznego kierunku szkoły historycznej w niemieckiej nauce prawa I poł. XIX wieku*, CPH 11 (1959), z. 2, s. 129 nn.

⁶⁵ Należy przypomnieć, że w 1947 r. zlikwidowano w Polsce przedmiot Ustrój państw na Zachodzie Europy. W zastępstwie wprowadzono Powszechną historię państwa i prawa, jak również Historię państwa i prawa danego kraju. Od 1957 r. zaczęto także wykładać dyscyplinę mającą ukazać historię poglądów na państwo i prawo. Por. Z m i e r c z a k, *Nauki historycznoprawne*, s. 86.

⁶⁶ Cz. Z n a m i e r o w s k i, *Reforma studiów prawnych*, [w:] *O naprawie studiów prawniczych*, s. 64. Zgodnie ze wspomnianym już ówczesnie obowiązującym rozporządzeniem z 1920 r. dla prawa cywilnego przewidziano 210 godzin, dla rzymskiego – 160. Por. Dz.Urz. MWRiOP nr 24/42 (1920) poz. 140, § 4.

Wspomniany autor uzasadnił postulat, zgodnie z którym należało rozpocząć studia od zapoznania słuchaczy z prawem obowiązującym. Według niego student miał większą możliwość przyswojenia sobie ściśle wytyczonych zbiorów przepisów tworzących współczesne ustawodawstwo niż szeregu monumentów prawnych różnorodnej postaci zewnętrznej, których porządek oraz walory należy ustalać metodami historycznymi⁶⁷.

Wnioskodawca nie zgodził się również z poglądem historyków prawa, zgodnie z którym analiza instytucji jurystycznej wymaga rozumienia jej historycznej genezy. Uznał ponadto, że słuchacz nie znający historycznej drogi rozwoju danej instytucji szybciej opanuje jej obowiązującą konstrukcję. Prymat historii ocenił jako odwrócenie logicznego porządku rzeczy i przykład przewagi, jaką ma przypadkowa tradycja nad rozumnym układem planu. Zdaniem autora wniosku nie należało jednak całkowicie rezygnować z nauczania dyscyplin historycznoprawnych, lecz umiejscowić je w końcowej fazie toku studiów. Inna – niż sugerowana przez Znamierowskiego – lokacja mogłaby nie przynieść, jego zdaniem, pożądanych efektów dydaktycznych⁶⁸.

Podobny pogląd reprezentował przedstawiciel Wyższej Szkoły Handlowej w Warszawie, prof. Bolesław Miklaszewski. Postulował on reformę ówczesnie obowiązującego systemu nauczania, polegającą na ograniczeniu dyscyplin historycznoprawnych na korzyść praw publicznych⁶⁹. Należy przypuszczać, że jego zapatrywania wywodziły się głównie z zainteresowań kształcenia kandydatów do służby administracyjnej.

Kolejnym przedmiotem podjętej dyskusji było zagadnienie specjalizacji studiów, wiążące się z działalnością zawodową absolwentów wydziałów jurystycznych. Wspomniany problem – pozornie marginalny – wzbudzał ożywione dysputy. Należy także pamiętać o zasadniczym kontekście społeczno-politycznym. Wraz z odzyskaniem niepodległości nastąpiła odbudowa struktur państwowych, w szczególności administracji krajowej i samorządowej, sądownictwa oraz adwokatury⁷⁰.

Problemem priorytetowym było zapewnienie odpowiednio przygotowanej kadry urzędników państwowych. Kwestia ta, podobnie jak przedstawione wyżej, miała zarówno swoich zwolenników, jak i adwersarzy. Do grona pierwszych należał m.in. Mieczysław Siewierski. Podniósł on problem właś-

⁶⁷ Z n a m i e r o w s k i, *Reforma studiów prawnych*, s. 67.

⁶⁸ Tamże, s. 49, 54.

⁶⁹ B. M i k l a s z e w s k i, *W sprawie studium kandydatów do wyższej służby administracyjnej*, [w:] *Materiały Komisji*, s. 60.

⁷⁰ Szerzej na ten temat zob. m.in. A j n e n k i e l, *Ustrój polityczny*, s. 103 nn.

ciwego rozumienia i przeprowadzenia specjalizacji. Jego zdaniem pod wspomnianym pojęciem należało rozumieć studium teoretyczne, pewnego rodzaju naukowe przygotowanie w danej dziedzinie. W praktyce miało to oznaczać dokonanie przez studenta wyboru określonych przedmiotów w celu należytego ich przyswojenia. Proponował także umiejscowienie jej w końcowym etapie edukacji prawniczej⁷¹.

Godny wspomnienia jest fakt, że podobne rozwiązania proponował również lwowski historyk prawa Oswald Balzer. Według niego w marginalnej fazie nauczania należało wprowadzić do programu przedmioty specjalistyczne. Autor sugerował następujące bloki tematyczne: dyplomatyczno-konsularny, ogólnoadministracyjny oraz ekonomiczno-skarbowy⁷². Zaprezentowane rozwiązania miały na celu głównie zapoznanie przyszłych jurystów z profesjami prawniczymi i ułatwienie im dokonania potencjalnych wyborów. Z drugiej jednak strony specjalizacja miała wprowadzić selekcję i ułatwić dobór odpowiednich kandydatów na stanowiska sądowe, adwokackie czy administracyjne⁷³.

Na uwagę zasługują również dotyczące problemu specjalizacji poglądy Bohdana Winiarskiego. Jego zdaniem jedynie wykształcenie teoretyczne prawników mogło podnieść poziom naukowy oraz moralny w polskiej adwokaturze, sądownictwie oraz administracji państwowej i samorządowej. Podkreślił także, że cechą wszystkich prawników w państwie jest określona formacja umysłu i przez to tworzą oni wyłącznie jeden stan prawniczy, nie zaś odrębne stany ściśle zawodowe: prokuratorski, sędziowski czy adwokacki. Tym samym należało kształcić głównie prawników-teoretyków, takiej bowiem formacji szczególnie potrzebowało odrodzone państwo polskie, zdecydowanie bardziej niż cywilistów, administratorów czy kryminologów⁷⁴.

---

⁷¹ M. S i e w i e r s k i, *Uwagi o projekcie reformy studiów prawniczych*, [w:] *O naprawie studiów prawniczych*, s. 17 n.

⁷² B a l z e r, *Uwagi o stosunku nauki uniwersyteckiej*, s. 27.

⁷³ Wprowadzenie zdecydowanej selekcji zwłaszcza co do aplikatury adwokackiej postulował m.in. Cz. Znamierowski. Należy jednak wspomnieć, że nie był to postulat odosobniony. Na początku 1935 r. Koło Adwokatów RP przedłożyło kompetentnym władzom projekt nowego ustroju adwokatury. Zdaniem cytowanego profesora miało to zapobiec faktowi przeludnienia palestry, a co za tym idzie – obniżeniu uposażenia. Głównym jednak motywem był niepokojąco niski poziom intelektualny i moralny niektórych członków adwokatury. Zob. Cz. Z n a m i e r o w s k i, *Dola i niedola zawodu prawniczego*, [w:] *O naprawie studiów prawniczych*, s. 71.

⁷⁴ W i n i a r s k i, *Zagadnienia organizacji studiów*, s. 28, 34 n. Autor widział optymalne rozwiązanie w tworzeniu specjalistycznych studiów podyplomowych. Ich celem miała być pogłębiona w wybranym kierunku wiedza. Przykład stanowiły studia prawa sądowego, pra-

WNIOSKI

Odzyskanie przez Polskę niepodległości w 1918 r. stało się wyzwaniem dla poszczególnych dziedzin funkcjonowania państwa. Z przyczyn oczywistych władze odrodzonej Polski interesowały się stanem rodzimej nauki i popierały jej rozwój. Można przypuszczać, że taki stan rzeczy wynikał głównie ze wzrostu znaczenia nauki w życiu niepodległego narodu. Wpłynęło to na popularność poszczególnych kierunków studiów. Największym powodzeniem cieszyły się wydziały prawa, co można uzasadniać szczególnie względami utylitarnymi.

Nie może zatem budzić zdziwienia dyskusja dotycząca miejsca i roli dyscyplin historycznoprawnych w wykształceniu jurystycznym. Charakterystyczne jest, że głównym zainteresowanym był historyk prawa, jego zaś adwersarzem – specjalista prawa ówczesnie obowiązującego. Przede wszystkim im należy zawdzięczać konstytutywne argumenty wnoszone do dyskusji. Nie bez znaczenia pozostawały jednak głosy innych uczonych. Dzięki temu polemika ogarnęła zdecydowaną większość środowiska naukowego i toczyła się przez cały okres dwudziestolecia międzywojennego.

Interesującym zjawiskiem było odwoływanie się dogmatyków prawa do rozwiązań krajów zachodnich w zakresie programów nauczania prawa. Niektórzy z nich prezentowali obszerne wykłady przedstawiające wspomniane systemy jako optymalne także w rodzimych warunkach. Można jednak zaryzykować twierdzenie, że odrębny kontekst polityczny, społeczny i kulturowy krajów Europy Zachodniej i odrodzonej Polski uzasadniał korzystanie głównie z własnych rozwiązań.

Ówczesna sytuacja odradzającego się kraju, potrzebującego specjalistów w poszczególnych dziedzinach administracji i gospodarki, jak również konieczność wykształcenia teoretyków prawa – ludzi nauki, umożliwia sprecyzowanie następującej konkluzji: ocena słuszności poszczególnych argumentów dotyczących miejsca przedmiotów jurystycznych może pozostać sporna, trudno bowiem jednoznacznie przyjąć, co stanowiło priorytet odrodzonego państwa.

Z całą pewnością należy jednak uznać przodującą rolę dyscyplin historycznoprawnych. Wyraziło się to zwłaszcza w utrzymaniu w mocy przez cały

---

wa administracyjnego oraz dyplomatyczne na wydziale jurystycznym Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie. Autor nawiązał zwłaszcza do podobnych placówek zagranicznych, mieszczących się w Paryżu, Strasburgu, Grazu, Wiedniu, Tuluzie, Turynie oraz Bolonii. Wspomniane instytucje miały możliwość współpracy z wybitnymi przedstawicielami praktyki prawniczej oraz urzędami, instytutami i stowarzyszeniami. Tamże, s. 37 nn.

okres niepodległości rozporządzenia, w którym priorytetowe znaczenie miały wspomniane przedmioty.

Celowe wydaje się przygotowanie opracowania, które w sposób kompleksowy przedstawiałoby zagadnienia szkolnictwa wyższego funkcjonującego w Polsce odrodzonej. Należy w nim m.in. zwrócić uwagę na toczące się we wspomnianym okresie prace nad reformą systemu szkolnictwa wyższego. Niniejszy artykuł może zatem stanowić wstęp do dalszych badań.

BIBLIOGRAFIA

- A b r a h a m W.: O potrzebach nauki historii prawa, „Nauka Polska”, 11 (1929), s. 281 nn.
- A j n e n k i e l A.: Ustrój polityczny II Rzeczypospolitej, [w:] Z dziejów Drugiej Rzeczypospolitej, red. A. Garlicki, Warszawa 1986, s. 110 nn.
- B a l z e r O.: Nauka uniwersytecka a kolejność studiów w uniwersyteckiej nauce prawa, Warszawa 1921.
- Uwagi o stosunku nauki uniwersyteckiej do kwestii praktycznego wyszkolenia urzędników administracyjnych, [w:] Materiały Komisji dla Usprawnienia Administracji Publicznej przy Prezesie Rady Ministrów, t. II: Zagadnienia urzędnicze, Warszawa 1929, s. 10-???
- W sprawie reformy nauki prawa w uniwersytetach polskich, „Przegląd Prawa i Administracji”, 44 (1919), s. 4.
- B a r y c z H.: Alma Mater Jagiellonica. Studia i szkice z przeszłości Uniwersytetu Krakowskiego, Kraków 1958.
- Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego w epoce humanizmu, Kraków 1935.
- B e n d e r R.: Katolicki Uniwersytet Lubelski w życiu Lublina i regionu, [w:] Dzieje Lubelszczyzny, red. T. Mencil, t. V, Lublin 1986, s. 61 nn.
- B i e l i Ń s k i J.: Królewski Uniwersytet Warszawski (1816-1907), t. 1-3, Warszawa 1907-1912.
- Uniwersytet Wileński, t. 1-3, Kraków 1899-1990.
- B o s s o w s k i F.: W sprawie Uniwersytetu Wileńskiego, Wilno 1935.
- C z e ż o w s k i T.: Zbiór ustaw i rozporządzeń o studiach uniwersyteckich oraz innych przepisów ważnych dla studentów uniwersytetu, ze szczególnym uwzględnieniem Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie, Wilno 1926.
- C z e r n i e w s k i W.: Rozwój dydaktyki polskiej w latach 1918-1954, Warszawa 1963.
- C z u b i Ń s k i A.: Dzieje Uniwersytetu Poznańskiego w latach 1918-1939, [w:] Dzieje Uniwersytetu im. A. Mickiewicza 1919-1969, red. Z. Grot, Poznań 1972, s. 103-???

- Dąbko w s k i P.: Pamięci Oswalda Balzera. Przemówienia na uroczystej akademii urządzonej staraniem Towarzystwa Naukowego 22 stycznia 1934, Lwów 1934.
- F i n k e l L., S t a r z y Ń s k i S.: Historia Uniwersytetu Lwowskiego, Lwów 1894.
- G ł o w a c k i A.: Sowietci wobec Polaków na ziemiach wschodnich II Rzeczypospolitej, Łódź 1998.
- J a c z e w s k i B.: Organizacje i instytucje życia naukowego w Polsce (listopad 1918-1939), [w:] Historia nauki polskiej, red. B. Suchodolski, t. V, cz. I, Wrocław 1992, s. 36 nn.
- J a n o w s k i L.: Ateny litewskie. Historia Uniwersytetu Wileńskiego, Kraków 1912.
- Historiografia Uniwersytetu Wileńskiego, Wilno 1921.
- J a w o r s k i F.: Uniwersytet Lwowski, Lwów 1912.
- K a ł w a P.: Prof. Dr Władysław Abraham, „Ateneum Kapłańskie”, 47 (1947), s. 97 nn.
- K a r o l e w i c z G.: Nauczyciele akademicy Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w okresie międzywojennym, t. I, Lublin 1996.
- Wkład Uniwersytetu Jana Kazimierza w dzieło tworzenia Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, [w:] Lwowsko-kresowe korzenie wyższych uczelni Lublina, red. W. Stążka, Lublin 2000, s. 26-???
- K o n a r s k i S.: Miklaszewski Bolesław, [w:] Polski Słownik Biograficzny, t. XXI, Wrocław 1976, s. 58 nn.
- K r u p a M.: Stan szkolnictwa wyższego na ziemiach polskich od końca wieku XIX do drugiej wojny światowej, [w:] Katolicki Uniwersytet Lubelski, s. 13.
- Katolicki Uniwersytet Lubelski. Wybrane zagadnienia z dziejów Uczelni, red. G. Karolewicz, Lublin 1992, s. 11 nn.
- L e ś n o d o r s k i B.: Historia prawa wśród innych nauk historycznych, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, 16 (1964), z. 1, s. 305 nn.
- M ę k a r s k i S.: Z dziejów uniwersytetu Jana Kazimierza w okresie niepodległości 1919-1939, [w:] Kongres współczesnej nauki i kultury polskiej na obczyźnie, Londyn 1970, s. 177 n.
- M a ń k o w s k i T.: Życie naukowe Lwowa, „Nauka Polska”, 19 (1934), s. 153.
- M a k a r e w i c z J.: Dwa światy, „Ruch Prawniczy i Ekonomiczny”, 2 (1922), s. 703 nn.
- Kolejność studiów prawniczych, „Przegląd Prawa i Administracji”, 1921, nr 10-12, s. 218 nn.
- M a n t e u f f e l T.: Uniwersytet Warszawski 1915/16-1934/35, Warszawa 1936.
- M i k l a s z e w s k i B.: W sprawie studium kandydatów do wyższej służby administracyjnej, [w:] Materiały Komisji, s. 60.
- M o r a w s k i K.: Historia Uniwersytetu Jagiellońskiego. Średnie wieki i Odrodzenie, t. 1-2, Kraków 1900.
- M r o z o w s k a K.: Uniwersytet Wileński i jego szkoły w latach 1795-1803, „Zeszyty Naukowe UJ B Prace Historyczne”, 64 (1979), s. 63 nn.
- O p a ł e k K., W r ó b l e w s k i J.: Niemiecka szkoła historyczna w teorii prawa, „Przegląd Nauk Historycznych i Społecznych”, 5 (1954), s. 255 nn.

- P a t k a n i o w s k i M.: Dzieje Wydziału Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego od reformy Kołłątajowskiej do końca XIX stulecia, Kraków 1964.
- P e t r a n i A.: Nauka prawa kanonicznego w Polsce w XVIII i XIX wieku, Lublin 1961, s. 194 nn.
- R o z w a d o w s k i W.: Reformy studiów prawnych, „Edukacja Prawnicza”, 1 (1994), s. 1 nn.
- S i d l a u s k a s A.: Zarys historiografii Uniwersytetu Wileńskiego, „Zeszyty Naukowe UJ B Prace Historyczne”, 64 (1979), s. 11 nn.
- S i e w i e r s k i M.: Uwagi o projekcie reformy studiów prawnych, [w:] O naprawie studiów prawnych, red. Cz. Znamierowski, Warszawa 1938, s. 12 nn.
- S i l n i c k i T.: Oswald Balzer. Wspomnienie pośmiertne, Poznań 1933.
- Władysław Abraham (1860-1941), [w:] W. A b r a h a m, Organizacja Kościoła w Polsce do połowy wieku XII, Poznań 1962, s. 1 nn.
- Wspomnienia o seminariach Profesorów Oswalda Balzera i Władysława Abrahama, [w:] Z zagadnień dydaktycznych szkolnictwa wyższego, Poznań 1947, s. 77 nn.
- S ó j k a - Z i e l i ń s k a K.: W sprawie oceny romanistycznego i germanistycznego kierunku szkoły historycznej w niemieckiej nauce prawa I poł. XIX wieku, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, 11 (1959), z. 2, s. 129 nn.
- S t a c h P.: Wydział Teologiczny w latach 1918-1933, [w:] Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jana Kazimierza we Lwowie, Lwów 1934, s. 85-??.
- Szkoły wyższe Rzeczypospolitej Polskiej, wyd. II, Warszawa 1930.
- Uniwersytet Poznański w pierwszych latach swego istnienia za rektoratu Heljodora Świącickiego, red. A. Wrzosek, Poznań 1924.
- Ustawa o szkołach akademickich. Uwagi prof. Makarewicza i prof. Longchamps de Berier, Lwów 1920.
- V e t u l a n i A.: Początki uniwersyteckiej nauki prawa w Polsce, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, 10 (1968), s. 257 nn.
- Dzieje historii prawa w Polsce, Kraków 1949.
- W sprawie organizacji studiów prawnych w uniwersytetach państwowych, „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego”, 1920, nr 24/42, poz. 140.
- W i e l g u s S.: Uczelnie wyższe w Polsce w okresie międzywojennym, [w:] Lubelski ośrodek naukowy. W 50-lecie powołania Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 1994, s. 61 nn.
- W i n i a r s k i B.: Zagadnienia organizacji studiów prawnych, „Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny”, 2 (1937), s. ??-??.
- W o ł o d k i e w i c z W.: Nauczanie prawa w II Rzeczypospolitej, „Życie Szkoły Wyższej”, 6 (1973), s. 103 nn.;
- W o j c i e c h o w s k i K.: Uniwersytet Jagielloński i jego dzieje w pięćsetną rocznicę jego założenia, Lwów 1900.
- Z a k r z e w s k i W.: Nauki historycznoprawne i prawnopoztywne, „Życie Szkoły Wyższej”, 6 (1973), s. 304 nn.

- Z m i e r c z a k M.: Nauki historycznoprawne wśród dyscyplin prawnych i w programie studiów, „Czasopismo Prawno-Historyczne”, 47 (1995), z. 1-2, s. 79 nn.
- Z n a m i e r o w s k i Cz.: Dola i niedola zawodu prawniczego, [w:] O naprawie studiów prawnych, red. Cz. Znamierowski, Warszawa 1938, s. 71-??.
- O poziom studiów prawnych, [w:] O naprawie studiów prawnych, red. Cz. Znamierowski, Warszawa 1938, s. 107 nn.
- Reforma studiów prawnych, [w:] O naprawie studiów prawnych, red. Cz. Znamierowski, Warszawa 1938, s. 64-???
- Z o l l A.: Makarewicz Juliusz, [w:] Polski Słownik Biograficzny, t. XIX, Wrocław 1974, s. 211 nn.
- Ż o n g o ł ł o w i c z B.: Ustrój Uniwersytetu Wileńskiego (1792-1802), „Rocznik Prawniczy Wileński”, 1 (1925), s. 194 nn.

THE POSITION OF HISTORICAL-LEGAL DISCIPLINES
IN THE JURIDICAL EDUCATION IN THE PERIOD BETWEEN
THE TWO WORLD WARS

S u m m a r y

The article presents the issue of the role and position of historical-legal disciplines in the juridical education in the period between the two World Wars. Polish centers are presented where law was taught and the regulations are reminded that were the foundation of the functioning of the juridical didactic process.

In accordance with the intended goal special attention is paid to the position of historical-legal disciplines in the regulations connected with the teaching of law. In the period discussed in the article it is connected with a discussion going on among representatives of academic circles. It should be noted that disputes were held between historians of law and professors of the law that was in force then. The main aim of the undertaken considerations was to point to the best didactic solutions referring to the teaching of law.

It should be noted that the political and social situation in the revived country made it impossible to adopt undisputed solutions as it is hard to state unambiguously what was the priority for the state between the wars. However, the leading role of the historical-legal disciplines should be recognized. This was especially clearly expressed in the fact that in all that period the regulation was in force saying that the mentioned disciplines were priorities.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Słowa kluczowe: dyscypliny historycznoprawne, nauczanie prawa, okres międzywojenny, ośrodki uniwersyteckie.

Key words: historical-legal disciplines, teaching of law, period between the World Wars, academic centers.